

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/24.176774>

Тетяна ЄРОШКІНА,

orcid.org/0000-0003-4777-9149

доктор медичних наук, професор,

професор кафедри медичних технологій діагностично-лікувального процесу

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

(Дніпро, Україна) eroshkina_t@i.ua

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

У статті охарактеризовано основні напрями виховної роботи, які стоять перед вищими навчальними закладами (ВНЗ). Мета статті – проаналізувати та узагальнити основні напрями виховної роботи серед студентів у ВНЗ. Виховання – один із процесів соціалізації індивіда, який усвідомлює доцільність визначених моральних норм і відштовхує їх або включає у свою систему цінностей. Освітня і виховна діяльність навчального закладу мають перебувати у тісному взаємозв'язку. Вивчення практики виховної роботи у ВНЗ дало змогу назвати основні їх форми, якими мають оволодіти студенти. Зміст виховної роботи включає в себе гуманізацію навчально-виховного процесу, моральне, громадське, правове, політичне, естетичне, екологічне, трудове, фізичне виховання.

Ключові слова: *студенти ВНЗ, принципи виховної роботи, компетентність, духовність, соціальна зрілість.*

Tetiana YEROSHKINA,

orcid.org/0000-0003-4777-9149

Doctor of Medical Sciences, Professor,

Professor of the Department of Medical Technologies of the Diagnostic and Treatment Process

Oles Honchar Dnipro National University

(Dnipro, Ukraine) eroshkina_t@i.ua

MAIN AREAS OF EDUCATIONAL WORK WITH STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE MODERN PERIOD

The article describes the main directions of educational work that are faced by universities in the modern period of development of society. The formation of the national intellectuals, the promotion of the enrichment and updating of the intellectual gene pool of the nation, and the upbringing of its spiritual elite are the challenges faced by the university. The purpose of the article is to analyze and generalize the main directions of educational work among students in universities. Education is one of the processes of socialization of an individual who realizes the expediency of certain moral norms and repels them or includes in his system of values. The education and educational activities of the university should be closely interrelated, complementing and enriching one another. The basic directions of education of students: educational-professional, patriotic, legal, ecological, economic; the establishment of universal human values, the formation of a healthy lifestyle, the development of individual abilities of students, ensuring the appropriate conditions for their self-realization. Studying the practice of educational work at the university has allowed to name the basic forms that students should master. Education at universities requires a lot of time and energy, which causes some delay in the social formation of students in comparison with other groups of young people. This fact often gives lecturers a misconception about students, as a socially immature individual, limits the level at which a student can develop his personal qualities, such as responsibility, initiative, independence.

If the lecturer does not develop exactly these abilities, the student can consolidate the skill of semi-mechanical memorization of the investigated material, which leads to an increase in ostentatious erudition, but inhibits the development of intelligence. There should not be a significant difference between the self-esteem and the assessment received by the student from significant people (referent group) to which the lecturer must necessarily relate. The contents of the educational work includes the humanization of the educational process, moral, social, legal, political, aesthetic, environmental, labor, physical education. The future of the people depends on the content of the values laid down in the landmarks of young people, and on the extent to which spirituality will form the basis of their lives.

Key words: *university students, principles of educational work, competence, spirituality, social maturity.*

Постановка проблеми. Розбудова нашої держави, незалежність якої проголошена Постановою Верховної Ради України про державний суверенітет (16 липня 1990 р.) та Актом проголошення

незалежності України (24 серпня 1991 р.) і підтверджена результатами Всеукраїнського референдуму (1 грудня 1991 р.), ставить на порядок денний перед вищими навчальними закладами

(ВНЗ) надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина і патріота рідної землі. Зміцнити демократичну правову державу можуть громадяни, які люблять свій народ, готові самовіддано захищати й розбудувати свою Батьківщину, мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи та вміють відстояти їх, сприяючи громадянському миру, злагоді в суспільстві та дотримуючись законів (Державна нац. програма «Освіта», 2003).

Аналіз досліджень. Сучасний етап розвитку суспільства потребує особливої уваги до формування духовної сфери випускника ВНЗ. Нині, як ніколи, необхідне створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю в повному об'ємі її класичних якостей. Становлення такої особистості можливе тільки при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетного розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім (Щербань, 2005).

Формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – завдання, які стоять перед ВНЗ на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити основні напрями виховної роботи серед студентів у ВНЗ.

Методи дослідження: бібліосемантичний – аналіз літературних джерел і директивних документів з питань виховної роботи зі студентами вищих навчальних закладів; психолого-педагогічний; ситуаційного аналізу; системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Виховання – один із процесів соціалізації індивіда, який відбувається в його житті у будь-якому суспільстві. У цих процесах індивід усвідомлює доцільність визначених моральних норм і відштовхує їх або включає у свою систему цінностей. У навчальному закладі соціалізація має стати спрямованою, але її результати не піддаються контролю й оцінюванню на іспитах і заліках: студент може знати моральні норми, але не визнавати їх частиною своїх переконань. Моральність індивіда виявляється у його вчинках, які здійснюються найчастіше за межами ВНЗ. Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу ВНЗ, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських

об'єднань студентської молоді. Виховна робота, що проводиться у ВНЗ за межами аудиторії, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, звертає увагу на найгостріші соціальні проблеми сьогодення, формує соціальну зрілість (Проценко, 2014).

Освітня й виховна діяльність ВНЗ має знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Оновлення змісту загальноосвітніх, соціально-гуманітарних дисциплін має підпорядковуватись меті формування у студентів національної самосвідомості, патріотизму, правової і економічної грамотності, соціальної активності, загальної культури особистості, що базується на надбаннях української та світової культури. Такі якості випускника ВНЗ передбачено Державним стандартом вищої освіти, розробка якого здійснюється провідними викладачами під егідою Міністерства освіти і науки України та Науково-методичного центру вищої освіти (Державна нац. програма «Освіта», 2003; Кравченко, 2013).

Навчально-виховний процес у ВНЗ базується на законодавчих документах: Конституції України, Декларації прав людини, законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті тощо. На основі директивних документів у ВНЗ розробляються Концепції навчальної та виховної роботи. Це дає підстави виокремити основні напрями виховання студентів: навчально-професійне, патріотичне, правове, екологічне, економічне, художньо-естетичне становлення особистості, утвердження загальнолюдських моральних цінностей, трудова активність, фізична досконалість та формування здорового способу життя, розвиток індивідуальних здібностей студентів, забезпечення відповідних умов для самореалізації (Лепеха, Хоменко, Невмержицький, 2015; Положення про орг. вих. роботи, 2012).

У ВНЗ на високому рівні має проводитись робота, спрямована на розширення і поглиблення знань студентської молоді щодо прав людини і громадянина. Головне завдання цієї роботи – сприяти формуванню правового світогляду молоді, який включав би як систему теоретичних поглядів на права і основні свободи людини, так і відповідну життєву позицію, моральні та ціннісні орієнтири, ідеали, переконання. Важливим аспектом правового виховання є формування у студентів сучасних уявлень про роль жінки в суспільстві, про

гендерну рівність та необхідність поліпшення становлення жінок.

Серйозне занепокоєння викликає зниження інтересу молоді до художньої літератури, класичної музики, театру, живопису, інших витворів високого мистецтва, невміння організувати активне і змістовне дозвілля. За роки навчання студенти мало знайомляться з історичними й архітектурними пам'ятками міст, де навчаються. Це пояснюється не тільки незадовільним розвитком естетичних потреб молоді, а й тим, що не діє, а здебільшого зникає інфраструктура, яка створювалась в Україні десятиріччями. Музеї, картинні галереї, концертні зали і театри стали фінансово недоступними для більшості студентів. Але ж неможливо забезпечити виховання гармонійно розвиненої, соціально свідомої людини, активного громадянина без ознайомлення його з історико-культурним надбанням свого народу, всесвітньою культурою і внеском наших співвітчизників в її розвиток (Дурманенко, 2016).

Створити належні умови для розвитку та задоволення культурних потреб студентів – надзвичайно важливе завдання адміністрації ВНЗ і органів студентського самоврядування. У сучасних умовах реалізація молодіжної політики неможлива без плідної співпраці з органами студентського самоврядування та громадськими студентськими об'єднаннями. Міністерство освіти і науки України затвердило Положення про організацію студентського самоврядування у вищих навчальних закладах. Головним завданням діяльності студентських об'єднань згідно з Положенням, є удосконалення навчально-виховного процесу, спрямоване на сумлінне навчання, виховання духовності і культури студентів. Студентське самоврядування – це діяльність, за допомогою якої максимально виявляються і реалізуються творчі здібності студентів, формуються моральні якості, ініціатива, підвищується відповідальність кожного за результати своєї праці. Положення передбачає зростання ролі студентського колективу в процесі управління навчальним закладом (Метод. вказівки, 2016).

Громадські студентські об'єднання разом із керівництвом ВНЗ мають звернути особливу увагу на забезпечення належних умов проживання, навчання і відпочинку студентської молоді в гуртожитках шляхом залучення до спортивно-масової роботи і організованого відпочинку в період канікул.

Необхідність підсилення виховної роботи у ВНЗ, пошук нових її форм значно пов'язані з кризою духовності, що виникла внаслідок еконо-

мічної нестабільності, соціальної незахищеності молоді, відсутності дієвих законів, нормативних актів із питань правових відносин молоді та суспільства. Все це закономірний процес, що виник внаслідок трансформації суспільного ладу, але він зумовлює невпевненість у майбутньому і призводить до таких негативних явищ, як загострення криміногенної ситуації, алкоголізму, наркоманії, що, безумовно, не обминуло і студентську молодь. Однією з найболючіших проблем є поширення наркоманії в молодіжному середовищі. Як свідчать оперативна інформація та соціологічні дослідження, серед підлітків та молоді є особи, які хоча б раз вживали наркотики або мають друзів – наркоманів, що дуже небезпечно на кшталт зараження ВІЛ/СНІД, вірусним гепатитом та іншими інфекційними хворобами (Єрошкіна, Дерев'яно, 2018; Осипова, Бартенєва, Біла, 2006).

Стан репродуктивного здоров'я є невід'ємною складовою частиною здоров'я нації загалом і має стратегічне значення для забезпечення сталого розвитку суспільства. Останнім часом дошлюбні статеві відносини серед студентів стали досить поширеним явищем і, в окремих випадках, навіть нормою поведінки. Спостерігається руйнування інституту сім'ї, що проявляється в зменшенні кількості зареєстрованих шлюбів, підвищенні показників розлучень, зростанні дитячої інвалідності, бездоглядності, соціального сирітства. Страждає генофонд нації, поглиблюється демографічна криза (Краснощок, 2011).

У ВНЗ необхідно створити систему психологічного та педагогічного впливу на особистість студента з метою виховання в нього прагнення до здорового способу життя, відповідального батьківства, безпечного материнства, здатності протистояти асоціальним явищам. Прогресивним кроком слід вважати введення загальноосвітніх навчальних дисциплін, що прищеплюють культуру здоров'я і дають відповідні знання. Крім того, навчальний заклад має створювати умови і, зокрема, забезпечувати необхідну економічну базу для реалізації здорового способу життя та зменшення психосоціальної дезадаптованості студентів.

Вивчення практики виховної роботи у ВНЗ та діяльності кураторів груп дозволяє назвати мінімум форм, якими мають оволодіти студенти (Осипова, Бартенєва, Біла, 2006): зустрічі з учителями, вченими, спортсменами, менеджерами, акторами тощо; тематичні тижні, олімпіади з предметів, дні факультету, кафедри; вечори (поезії, романсу); диспути з питань етики, естетики, політики тощо; усні журнали та заочні подорожі; відвідування

спектаклів, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок; конкурси на кращого студента з різних дисциплін; кращий сценарій позакласного заходу; КВК (лінгвістичні, математичні, біологічні та ін.) тощо.

Думаючи про покращення умов навчання і виховання, викладачеві варто цікавитись не тільки навчальними програмами і методами викладання, але й життям студента. Відомо, що люди відрізняються за характером, інтелектом, здатністю до самооцінки, емоційністю. Ці індивідуальні здібності потрібно враховувати у процесі особистісно-середовищної взаємодії. Безумовно, якість набутих знань залежить від самого студента. Але не можна дозволити, щоб молодь університету проявляла себе як соціальна група тільки через цей провідний вид діяльності (Корольчук, Поночовний, 2004).

Студентський вік характеризується найвищим рівнем таких показників, як м'язова сила, швидкість реакцій, моторна спритність, швидка витривалість та ін., тобто це – вік фізичної досконалості людини. Більшість спортивних рекордів встановлено саме в цьому віці. Однак, як свідчать дані Всесвітньої організації охорони здоров'я, саме студенти характеризуються гіршими показниками фізіологічних функцій у своїй віковій групі. Вони лідирують за числом хворих на гіпертонію, серцево-судинну дистонію, діабет, нервово-психічні порушення. Причини цього криються в тому, що в процесі вузівського навчання студенти відчувають сильну психічну напругу, інколи руйнівну для здоров'я.

Викладач має враховувати, що ці навантаження особливо великі в періоди контролю й оцінювання знань. Але саме тут часто відбувається одна з найгрубіших педагогічних помилок: негативну оцінку результатів засвоєння навчальної програми викладач переносить на оцінку особистості студента в цілому, даючи студентові знати за допомогою міміки, жестів, а то й у словесній формі, що він нерозумний, ледачий, безвідповідальний і т. д. Змушуючи студента переживати негативні емоції, викладач впливає на фізичний стан і здоров'я студента (Метод. вказівки, 2016).

Навчання у ВНЗ вимагає великих витрат часу й енергії, що зумовлює деяку затримку соціального становлення студентів порівняно з іншими групами молоді. Цей факт часто породжує у викладачів помилкове уявлення про студентів як про соціально незрілі особистості, які потребують постійної опіки, поблажливого відношення. Сам того не усвідомлюючи, викладач у цьому випадку обмежує рівень, до якого студент, з його уявлення,

може розвинути свої особисті якості, такі як відповідальність, ініціативність, самостійність.

Як правило, саме у студентському віці досягають максимуму у своєму розвитку не тільки фізичні, але і психологічні властивості та вищі психічні функції: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мова, емоції і почуття. У цей період відбувається активне формування індивідуального стилю діяльності. Переважне значення в пізнавальній діяльності починає здобувати абстрактне мислення, формується узагальнена картина світу, встановлюються глибинні взаємозв'язки між різними областями досліджуваної реальності (Жукова, 2006).

Якщо викладач не розвиває саме ці здібності, у студента може закріпитися навичка напівмеханічного запам'ятовування досліджуваного матеріалу, що веде до росту показної ерудиції, але гальмує розвиток інтелекту. Результати спеціальних обстежень показують, що у багатьох студентів рівень розвитку таких інтелектуальних операцій, як порівняння, класифікація, визначення, досить невисокий. Викладачу доводиться докладати великих зусиль, щоб перебороти школярське ставлення до навчання: орієнтацію тільки на результат інтелектуальної діяльності і байдужість до самого процесу руху думки.

Потреба в досягненні, якщо вона не знаходить свого задоволення в основній для студента навчальній діяльності, закономірно зміщується на інші сфери життя – у спорт, бізнес, суспільну діяльність, хобі. Але людина обов'язково має знайти для себе область успішного самоствердження, у іншому разі їй загрожує хвороба, невротизація або кримінальне життя.

Сприятливе положення студента в навколишньому середовищі сприяє нормальному розвитку його особистості. Не має бути істотної розбіжності між самооцінкою й оцінкою, одержуваною студентом від значимих для нього людей (референтної групи), до яких обов'язково має належати і викладач. У цьому випадку він може допомогти студентові в подоланні несприятливого співвідношення самооцінки й оцінки, що виходить від референтної групи. Це можна зробити, цілеспрямовано організувавши таку педагогічну ситуацію, щоб студент постав перед значимими для нього людьми у вигідному світлі й одержав позитивну оцінку, що приведе до поліпшення його психологічного стану і зробить більш сприятливою позицію особистості загалом.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можемо констатувати, що зміст виховної роботи включає в себе гуманізацію навчально-виховного

процесу, моральне, громадське, правове, політичне, естетичне, екологічне, трудове, фізичне виховання тощо.

Виховання студентської молоді, яка через кілька років стане «ядром» української інтелігенції, потребує особливої уваги керівництва ВНЗ, викладачів, кураторів, студентського активу. Спираючись на основні принципи Концепції виховної роботи, основними завданнями виховання студентської молоді стали такі, як розвиток самостійності, ініціативності, здатності компетентно

вирішувати проблеми пізнавального і практичного характеру в своїй майбутній професійній діяльності; формування вміння оволодівати надбанями сучасної національної та світової культури, гармонійно поєднувати компетентність, духовність, якості державного, громадського та культурного діяча.

Майбутнє нашого народу залежить від змісту цінностей, які закладаються в орієнтири молодих людей, та від того, якою мірою духовність стане основою їх життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна – XXI століття). *Вища освіта в Україні*. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. Київ : ФОРУМ, 2003. С. 54–93.
2. Дурманенко О. Виховна робота у ВНЗ як чинник формування особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 6. С. 31–37.
3. Єрошкіна Т. В., Дерев'яно Д. В. Медико-демографічні проблеми України та деякі шляхи їх подолання. *Медичні перспективи*. 2018. Т. 23. № 3. С. 104–109.
4. Жукова Н. В. Контексти личної культури в процесі навчання. *Высшее образование сегодня*. 2006. № 8. С. 27–29.
5. Корольчук О., Поночовний М. Організаційно-виховна робота серед студентів. *Освіта*. 2004. С. 8–13.
6. Кравченко І. Планування та здійснення виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 70–75.
7. Краснощок І. П. Особливості системи виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Наукові записки*. 2011. № 93. С. 83–88.
8. Лепеха І. О., Хоменко М. П., Невмержицький О. В.. Виховна робота у вищих навчальних закладах. Київ : Агроосвіта, 2015. 242 с.
9. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення дисципліни «Система виховної роботи у вищій школі» / С. С. Якубовська. Рівне : НУВГП, 2016. 24 с.
10. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю : Навч. посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. Одеса : Фенікс, 2006. 288 с.
11. Положення про організацію виховної роботи у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара / Затверджено Ректором ДНУ М. В. Поляковим. Дніпропетровськ, 2012. 15с.
12. Проценко О. В. Професійна складова виховної роботи у ВНЗ як засіб мотивування позааудиторної діяльності студентів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. № 34. С. 192–198.
13. Щербань П. Українська національна ідея і сучасні проблеми виховання учнівської та студентської молоді. *Вища освіта України*. 2005. № 4. С. 226–232.

REFERENCES

1. State National Program “Education” (Ukraine – XXI Century). *Higher Education in Ukraine*. Normative legal regulation / per constituencies edit A. P. Zaitsev, V. S. Zhuravsky. Kyiv : FORUM, 2003. P. 54–93. [in Ukraine]
2. Durmanenko O. Educational work in higher educational institutions as a factor of forming the personality of the future specialist. *Scientific Bulletin of the East-European National University of Lesya Ukrainka*. 2016. № 6. S. 31–37 [in Ukraine]
3. Yeroshkina T. V., Derevyanko D. V. Medical-demographic problems of Ukraine and some ways of overcoming them. *Medical perspectives*. 2018. T. 23. № 3. P. 104–109. [in Ukraine]
4. Zhukova N. V. Contexts of personal culture in the learning process. *Higher education today*. 2006. № 8. P. 27–29 [in Russian]
5. Korolchuk O., Ponochovnuy M. Organizational-educational work among students. *Education*. 2004. P. 8–13. [in Ukraine]
6. Kravchenko I. Planning and implementation of educational work at a higher educational institution. *Pedagogical sciences*. 2013. № 3. P. 70–75 [in Ukraine]
7. Krasnoshchok I. P. Peculiarities of the system of educational work in a higher educational institution. *Scientific notes*. 2011. № 93. P. 83–88 [in Ukraine].
8. Lepekha I. O., Khomenko M. P., Nevmerzhitskiy O. V. Educational work in higher educational establishments. Kyiv : Agro-education, 2015. 242 p. [in Ukraine].
9. Methodical instructions for the seminars and independent study of the courses on the discipline “System of educational work in high school” / S. S. Yakubovska. Rivne : NUVP, 2016. 24 p. [in Ukraine].
10. Osipova T. Yu., Barteneva I. O., Bila O. O. Educational work with student youth : Teaching. manual / For the community edit T. Yu. Osipova. Odessa : Phoenix, 2006. 288 p. [in Ukraine].
11. Regulations on the organization of educational work at the Dnipropetrovsk National University Olesia Gonchara / Approved by the Director of the DNU M. V. Polyakov. Dnipropetrovsk, 2012. 15 p. [in Ukraine].
12. Protsenko O. V. Professional component of educational work in higher educational institutions as a means of motivated non-audiological activity of students. *Scientific notes of the Department of Pedagogy*. 2014. № 34. P. 192–198 [in Ukraine].
13. Shcherban P. Ukrainian National Idea and modern problems of student and student youth education. *Higher education of Ukraine*. 2005. № 4. P. 226–232 [in Ukraine].